

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ШКОЛАХ ШВЕЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ДИСКУРС

Проаналізовано шведський досвід навчання іноземних мов на етапі обов'язкової шкільної освіти. Визначено вимоги до професійних якостей вчителя іноземної мови, специфіку організації навчання у педагогічних ВНЗ, акцентована увага на вихідних положеннях методики SPRINT, яка набула широкого застосування у Швеції.

Ключові слова: контекстно-мовне інтегроване навчання, мультидисциплінарне навчання, вчитель іноземної мови, методика SPRINT, професійна підготовка, обов'язкова школа, гімназія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Інтеграція вищої освіти України до європейської освітньої системи, поглиблення міжнародних зв'язків і глобалізація суспільства зумовили потребу в підготовці нової генерації висококваліфікованих фахівців, які володіють іноземними мовами та здатні до продуктивного професійного спілкування.

Нові вимоги, що постають перед сучасним учителем, його підготовкою та професійними якостями зумовлюють потребу врахувати досвід і новітні здобутки інших країн у сфері освітньої політики, а також виявити та подолати негативні тенденції. Країною, що однією з перших приєдналася до Болонського процесу, стала Швеція. Нині вона займає одне з перших місць щодо якості освіти, тому цей досвід є цінним для оптимізації та вдосконалення якості підготовки висококваліфікованих фахівців в Україні.

Аналіз останніх джерел і публікацій, у яких започатковане розв'язання означеної проблеми та на які автор робить опертя. Зарубіжний

досвід змісту професійної підготовки вчителів досліджували С. Івашнєва, Н. Махиня, Т. Харченко, Н. Авшенюк, В. Базуріна, Ю. Кіщенко, А. Соколова, Н. Яцишина, А. Василюк, О. Кузнецова, Г. Єгоров, О. Локшина, Л. Пуховська, В. Червонецький, Н. Лавриченко, О. Овчарук, А. Сбруєва, О. Першукова, О. Матвієнко. Питанням організації освіти у Швеції займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, специфіку шкільної освіти розглядали Р. Ніфарін, І. Луговська, стан доуніверситетської професійної підготовки Е. Ісмаїлов, проблеми вищої школи Ю. Дерябін, різноманітні аспекти освіти дорослих В. Давидова, Т. Зотова, О. Огієнко, розвиток змісту шкільної іншомовної освіти вивчала Л. Мовчан, досвід реформування початкової школи Швеції – О. Ярова, проблему навчання іноземних мов у системі шкільної освіти Швеції: Б. Остранд, Г. Ерікссон, Т. Ліндبلاد, У. Лундстрем, П. Малмберг та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Більшість дослідників розглядають загальні тенденції в підходах до організації навчання різних предметів у школах Швеції, проте питання специфіки визначення змісту навчання іноземної мови на етапі обов'язкової шкільної освіти потребує поглибленого аналізу.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку системи шкільної освіти Швеції, визначення професійно значущих якостей учителів іноземних мов (ІМ), виокремлення специфічних особливостей професійної підготовки майбутнього вчителя ІМ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як було зазначено, Швеція однією з перших приєдналася до країн-учасниць Болонського процесу (1999 р.), а також вона є країною-засновницею Ради Європи.

Швеція – країна з високим рівнем економічного й соціального розвитку, завдяки концентрації високо освічених спеціалістів у різних галузях; посідає одне з перших місць за рівнем надання освітніх послуг. Це засвідчує факт, що в рейтингу кращих університетів світу Швеція серед інших країн впевнено тримає лідерські позиції. Так, за даними світового рейтингу THE-QS World

University Rankings 2011-2012, шведські університети продемонстрували позитивну динаміку. Наприклад, Лундський університет, який у 2011 р. займав 86 місце у світовому рейтингу найкращих університетів, уже в 2012 р. посів 71 місце [9, с. 8].

Освіта у Швеції є безкоштовною, адже повністю або частково фінансується з державного бюджету та є доступною для всього населення країни, незалежно від соціального статусу чи національності. Разом із високим рівнем і здобутками у системі освіти, Швеція продовжує вдосконалювати національну систему освіти, оскільки євроінтеграційні процеси спонукають її до щоденного пошуку нових методів і форм, спрямованих на реалізацію задекларованих ідей Болонського процесу та Рекомендацій Ради Європи [1].

Базове навчання у Швеції складається з 2-х етапів: загальноосвітньої середньої школи і гімназії. Обов'язкова шкільна освіта має 3 ступені: початковий (1-3 кл.), молодший середній (або проміжний 4-6 кл.) і старший середній (8-9 кл.), складає 9 років обов'язкової школи (як правило, 7-16 років). Середню освіту здобуває більшість учнів, що продовжує навчання в гімназіях (як правило, 16-19 років). За бажанням батьків діти можуть розпочинати навчання не у віці 7, а 6 та в особливих випадках 8 років. Навчальна програма є загальною для 1-9 років навчання. До «початкової» програми включено шведську мову, математику, музику, ручну працю, гімнастику, релігію. Англійська мова, наприклад, додається в навчальний план з 3 класу.

Мовна складова розглядається як надзвичайно потужний інструмент формування молодшої особистості. Навчальні предмети або галузі, що входять до цієї складової, передусім відповідають за формування початкового рівня таких компетенцій, як володіння рідною та іноземною мовами, здатності до самоорганізації процесу навчання, міжособистісної, міжкультурної та громадянської компетентностей [3, с. 172].

Акцент у змісті навчання іноземних мов у Швеції робиться на комунікативному та багатомовному навчанні. Це пов'язано, насамперед, з необхідністю забезпечення громадянам Швеції повноцінного членства в ЄС

через мобільність на ринку праці, з метою навчання, туризму та культурного обміну. Мотивація до оволодіння іноземними мовами простежується на суспільному рівні, адже держава активно проводить політику мультилінгвізму. Вивчення мов відбувається шляхом опанування шведської мови як рідної для шведів, або іноземної для національних меншин, оволодіння англійською мовою як обов'язковим предметом, а також опанування другою іноземною мовою (німецькою, французькою, іспанською) [4, с. 216].

Англійську як першу іноземну мову у Швеції вивчають обов'язково. На її вивчення відводиться більше годин, порівняно з вивченням другої іноземної. Оскільки кожна школа визначає самостійно розподіл годин для вивчення іноземної мови у різних класах, середній часовий розрахунок становить 480 год. на вивчення англійської і 320 на вивчення другої іноземної мови [7]. На практиці вивчення англійської мови розпочинається у віці 9-10 років (3-й або 4 -й класи), хоча останньою тенденцією є ранніший початок – 7 років (1-й клас) [3, с.173]. Школи у Швеції мають свободу у визначенні класу, з якого вводиться іноземна мова як обов'язковий предмет. Центральні органи управління освітою у Швеції визначають вікові межі від 7 до 10 років, як було зазначено вище. Згідно зі статичними даними, у Швеції 57.3% учнів віком 9 років вивчають принаймні одну іноземну мову [8, с. 25]. Вивчення інших факультативних іноземних мов починається у різному віці, оскільки школи мають право автономно вирішувати це питання [8, с. 32]. Як правило, вік, з якого починають вивчення другої іноземної мови, становить 12 років. У Швеції всі школи пропонують навчання щонайменше двох іноземних мов (французької, іспанської, німецької) протягом обов'язкового навчання і трьох на етапі середньої освіти [8, с. 45]. Отже, вивчення однієї іноземної мови є обов'язковим у віці від 16 до 19 років, але всі школи пропонують три іноземні мови як додаткову опцію до вивчення англійської. За цей час (16-19 р.) учні мають визначитись із тим, у яких освітніх установах вони вивчатимуть дві іноземні мови як обов'язкові предмети.

Відповідна структура освіти та політика мультилінгвізму зумовлює потребу у фахівці, який досконало володіє щонайменше двома іноземними мовами, а також спеціалізується на навчанні ще декількох дисциплін. В обов'язкових школах Швеції іноземної мови можуть навчати *semi-specialist teachers* (учителі, які мають право навчати групі з щонайменше трьох різних дисциплін, одна з яких іноземна мова), на відміну від гімназій, у яких навчають *specialist teachers* (учителі, які мають право навчати одному або двом предметам, тобто іноземній мові і будь-якому іншому, або лише іноземній мові). Учителі ІМ – спеціалісти підготовлені до навчання двох різних предметів, один з яких іноземна мова; або вони можуть присвятити весь час лише вивченню мови і не навчати інших предметів [8, с. 86]. У Швеції більше 50% вчителів ІМ, які поряд з однією іноземною мовою навчають немовному предмету.

Початкова педагогічна освіта вчителя ІМ та вимоги до отримуваної кваліфікації у Швеції залежать від прогнозованого місця роботи. Відповідно, щоб стати вчителем ІМ як обов'язкової школи, так і гімназії, необхідно отримати диплом магістра, але й тривалість навчання буде різною. Майбутній учитель ІМ обов'язкової школи (тобто неповної середньої освіти) навчається 4,5 років, а майбутній учитель ІМ гімназії (середньої освіти) – 5 років [8, с. 90].

У школах Швеції існують різноманітні методики викладання, вибір яких здійснюється як учителем, так і радою муніципального округу. Найбільшої популярності нині у країні набуло контекстно-мовне інтегроване навчання (Content and Language Integrated Learning (CLIL)), якому відповідає шведська аббревіатура SPRINT. Навчання за цією методикою базується на вивченні немовних предметів засобами ІМ, здебільшого англійської. Застосування цього методу в різних школах відбувається по-різному. Це можуть бути два вчителі, які об'єднуються для навчання предмета і мови (міждисциплінарна робота). Інколи один учитель відповідає за навчання предмета і мови [4, с. 217].

В основі шведської педагогічної думки поєднані ідеї педоцентризму та біхевіоризму, положення Вальдорфської педагогіки та вчення Марії Монтессорі. Отже, і вимоги до вчителя відповідні: спрямування на особистість та інтереси

учня, стимулювання їх до самостійності в навчанні. Професійна підготовка із загальнопедагогічних дисциплін і вимоги до педагогічної майстерності є однаковими для вчителя обов'язкової школи та гімназії. Проте вчителі, які опановують методику SPRINT і керуються нею в процесі викладання, крім професійних умінь і навичок, досконалого володіння ІМ, мають демонструвати і низку інших умінь, зокрема, знання дисципліни, яку викладають. Таким чином, крім іншомовних комунікативних умінь, теоретичних знань і практичних навичок, учитель ІМ повинен мати високий рівень сформованості комунікативних умінь у читанні, аудіюванні, мовленні та письмі, вміло оперувати мовним арсеналом, моделювати мовленнєві ситуації у навчальному процесі. Його головним завданням є спрямування зусиль учнів на вивчення немовного предмета іноземною мовою, щоб спрямувати їх до мислення цією мовою. Тому від учителя вимагається наявність певних особистісних якостей: творчих і комунікативних здібностей, емпатії, здібності до оволодіння мовою, високого рівня мотивації до викладання і переконання у значущості іноземної мови. Крім того, вчитель ІМ має розуміти місце немовного предмета в системі навчання, постійно самовдосконалюватись і розширювати діапазон предметних знань [5, с.119].

Тому особливостями професійної підготовки вчителя ІМ, який працює за методикою SPRINT (в основному вчителя ІМ гімназії) є навчання вмінню організовувати роботу з учнями над немовним предметом іноземною мовою, складання навчальних програм з SPRINT, адаптування та складання навчальних матеріалів. Таким чином, професійна підготовка вчителя ІМ для гімназії є дуальною, тобто сприяє розвитку міжпредметних зв'язків, розвитку вчителя та учня в іноземній мові та навчальному предметі, що викладається нею, творчому підході до komponування навчального матеріалу та всебічному розвитку особистості взагалі [5,120] .

Цілеспрямована підготовка вчителів до застосування методики SPRINT у Швеції проводиться лише окремими педагогічними закладами (університетами у Стокгольмі, Мальмо і Лінчопінгу). Так, у Стокгольмській університеті

пропонується факультативний курс підготовки вчителя ІМ за методом SPRINT, що вперше відкрився у 2003 р. Курс триває 9 тижнів і поєднує теорію і практику навчання першою і другою іноземними мовами за цим методом [6, с. 166].

Варто зазначити, що професійна педагогічна підготовка майбутнього вчителя ІМ відрізняється залежно від того, в якому закладі він прогнозовано працюватиме. Так, треба розрізняти підготовку вчителів для обов'язкової школи і для гімназії Швеції, оскільки їхні професійні моделі дещо відрізнятимуться. Це пов'язано з такими чинниками, як термін навчання (на професійну підготовку вчителя ІМ гімназії у процесі отримання диплому магістра відводиться більше часу), спеціалізацією (в учителя ІМ обов'язкової школи їх може бути більше), вищезазначеною методикою SPRINT (має більше поширення у гімназіях Швеції), а також тенденціями продовження освіти більшістю учнів після закінчення обов'язкової основної школи в гімназіях.

Метою вивчення іноземної мови, зокрема, англійської, в обов'язковій школі є розвиток мовних навичок і важливих соціокультурних знань із метою функціонування учнів у різноманітних ситуаціях, у яких англійська мова використовується як засіб спілкування. Метою вивчення другої або третьої іноземної мови є надання необхідного обсягу знань для говоріння та письма мовою, яка вивчається. Також вивчення другої та третьої іноземної мови має забезпечити розширення світогляду, способу мислення, знань традицій і культури країн, мова яких вивчається. У такому випадку мова і соціальна взаємодія між учнями набуває важливої ролі. Уява та гра, матеріали, що підсилюють мотивацію й зацікавлення, є невід'ємними елементами навчання.

Під час навчання іноземної мови не надається переваги формуванню усних навичок, або письма; продукуванню або розумінню. Учні мають ініціювати та брати участь у розмові іноземною мовою, описувати та висловлювати власні погляди, розвивати здатність ставлення до інших людей і світу в цілому, розуміти різні форми усної мови і бути обізнаними з її соціально і регіонально прийнятими варіантами. Учні мають приймати участь у дискусіях,

реагувати на погляди інших і вдосконалювати власне володіння іноземною мовою.

Метою навчання іноземної мови у таких видах мовленнєвої діяльності, як слухання і говоріння, що досягається на кінець 5 року навчання (біля 11 р.) є можливість розуміння простого мовлення і участь у простих розмовних ситуаціях. На кінець 9 року навчання (біля 15 р.) учні мають описувати простими реченнями те, що вони чули, читали або пережили. Крім того, вони беруть активну участь в обговоренні побутових речей.

Метою навчання іноземної мови в таких видах мовленнєвої діяльності, як читання і письмо, є читання і розуміння змісту фактичних текстів і художньої літератури, як мотивації до подальшого самостійного читання. Що стосується другої і третьої іноземних мов, то учні мають звикнути висловлювати свій досвід і думки на письмі так, щоб письмо стало інструментом розширення і розвитку використання іноземної мови. Учні мають звикнути до читання текстів оригіналів, чітких висловлювань. На кінець 5 року навчання (біля 11 р.) учні мають уміти читати й розуміти прості оповідання й описи, і передавати зміст зрозумілими повідомленнями. На кінець 9 року навчання (біля 15 р.) учні мають вільно висловлюватись на письмі, читати і розуміти зміст оповідань та описових текстів, уміти виділяти головні факти з тексту.

Матеріал, який застосовується на всіх цих етапах, варіюється: малюнки, пісні, музика. Велика увага звертається на контент, адже у дітей з раннього віку є доступ до іншомовних, зокрема англійських телепередач (у більшості телеканалів шведського телебачення домінують англійські програми і т.д.). Вимові, яка встановлюється на початковому етапі навчання, увага приділяється протягом усього періоду навчання у школі. Вона набуває розвитку завдяки прослуховуванню та повторенню (імітації). Граматиці приділяється більша увага на старших етапах, особливо граматичним структурам [7]. Тобто, вчитель на уроці іноземної мови має спрямовувати навчання учня, мотивувати його до подальшої самостійної діяльності та враховувати його вподобання.

Для того, щоб стати у Швеції вчителем ІМ обов'язкової школи чи гімназії, необхідно отримати відповідний університетський диплом. Освітня реформа Швеції 1993 р. надала студентам право самостійно обирати курси дисциплін і, таким чином, формувати свій професійний рівень. Звичайно, існує перелік обов'язкових для вивчення дисциплін педагогічного напрямку, затвердженими вченими радами та адміністраціями університетів на основі положень про вищу освіту. Таким чином, студентів у Швеції приймають на певну програму, яка включає в себе список обов'язкових дисциплін. Крім того, студент обирає певну кількість курсів за вибором. Так, студенти мають можливість самостійно обрати будь-яку іноземну мову та іншу дисципліну, яку б вони могли викладати засобами іноземної мови [5, с. 119].

Однією з важливих вимог до вчителя ІМ, особливо до майбутнього вчителя ІМ середнього етапу освіти (тобто гімназії), є відвідування (короткострокове перебування) країни, тієї іноземної мови, якої навчатиме в подальшому вчитель ІМ. Університети та університетські коледжі встановлюють самостійно, чи має це бути частиною професійної підготовки майбутнього вчителя ІМ. Разом з тим, його транскордонна мобільність у Європі розглядається як один із найважливіших елементів професійної підготовки майбутнього фахівця. У Швеції цей показник на сьогодні складає 20.1% [8, с. 97].

Навчання в педагогічних ВНЗ є мультидисциплінарним, що пов'язано з тим фактом, що у школах Швеції до 7 класу всі предмети читає один учитель. Це означає, що він має опанувати декілька предметів, через що на вивчення кожного відводиться відповідно менше часу, проте позитивним у цьому випадку, на наш погляд, є оптимізація процесу швидшого встановлення міжпредметних зв'язків. Навчання відбувається у формі лекцій і практичних (семінарських) занять. Більшість матеріалу відводиться на самостійну роботу. Контроль успішності студентів здійснюється за системою балів (кредитів) [10].

Сучасні програми педагогічної підготовки складаються з трьох основних компонентів: загальнопедагогічної підготовки, предметного спрямування і

спеціалізації. «Загальнопедагогічна підготовка» включає вивчення дидактики, дидактичного аналізу і написання науково-дослідної роботи. «Предметне спрямування» передбачає вивчення тих дисциплін, які викладатиме вчитель у школі. «Спеціалізація» передбачає поглиблене вивчення окремих дисциплін, включаючи загальнопедагогічні, адже ця програма спрямована на самостійне визначення студентів щодо етапу шкільної освіти й типу шкіл, де вони прогнозовано працюватимуть [6, с. 165].

Існуюча система вчительських ступенів (мистецька освіта, обов'язкова шкільна освіта, фізична освіта, музична освіта, середня шкільна освіта тощо), змінена в 2001 р., тепер представляє систему, в якій усі вчителі опановують основну компетенцію, разом з обраною спеціалізацією в обраних предметах та вікових групах [7].

Висновки та результати дослідження, перспективи подальших розвідок у пропонуваному напрямку. Таким чином, варто зазначити, що шведський учитель ІМ обов'язкової школи навчає дітей у традиціях минулого та тенденціях сьогодення, що обумовлено потребою мобільності на ринку праці та міжкультурної взаємодії, а також тим фактом, що найбільшого застосування сьогодні у країні набула методика контекстно-мовного інтегрованого навчання (SPRINT), що зумовлює особливі вимоги до особистості вчителя. Тому він має бути організатором процесу навчання, а не головною дійовою особою, спрямовувати учнів до самостійної діяльності, а також швидко адаптуватись до нових вимог в умовах освітніх реформ.

Вважаємо, що серед моментів, які можна врахувати задля вдосконалення змісту педагогічної освіти та підвищення рівня професійної підготовки спеціаліста на теренах нашої країни, є сприяння міжкультурному обміну в країнах, мови яких вивчають майбутні фахівці педагогічної галузі, як це відбувається у Швеції, адже шведська система освіти є однією з найкращих і прогресивних у світі. На наш погляд, перспективою подальших наукових розвідок є дослідження аспекту рівня суспільної мотивації молодого покоління до вивчення іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.britishcouncil.org/uk/ukraine-education-reform-european-framework-re_vstup.pdf– Назва з екрану.
2. Исмаилов Э.Э. Национально обязательное образование Швеции. – Калининград: БГА РФ, 2004. – 25 с.
3. Лавриченко Н. Сучасна початкова шкільна освіта у Європейському вимірі / Н. Лавриненко // Початкова школа. – 2006. – № 12. – С. 51-54.
4. Мовчан Л.Г. Використання досвіду Швеції у вітчизняній практиці навчання іноземних мов / Л.Г.Мовчан // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2011. – Спец. вип. 7. – Ч. II. – С. 214–220.
5. Мовчан Л.Г. Професійна модель учителя іноземних мов для гімназій Швеції / Л.Г. Мовчан // Вісник Черкаського університету. Серія : «Педагогічні науки». – Черкаси, 2009. – Вип. 146. – С. 117–120.
6. Мовчан Л.Г. Сучасні реформи у педагогічній освіті вчителів іноземних мов Швеції / Л.Г. Мовчан // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – № 2. – С. 164– 166.
7. Foreign Language Teaching in Schools in Europe. National description of SWEDEN. Supplement to the Eurydice study : country reports, 2001. - 15p.
8. Key Data on Teaching Languages at School in Europe 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN.pdf. – Назва з екрану.
9. QS World University Rankings Report 2012/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itesm.la/archivos/QS_World_University_Rankings.pdf. – Назва з екрану.
10. The Swedish Higher Education System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hsv.se/download/18.1b5d7151142bc5ae1180001304/the_swed_high_system.pdf. – Назва з екрану.

Юлія Рудник

Обучение иностранных языков в школах Швеции: организационный дискурс

Проанализирован шведский опыт обучения иностранным языкам на этапе обязательного школьного образования. Определены требования к профессиональным качествам учителя иностранного языка, специфика

организации обучения в педагогических ВУЗах, акцентировано внимание на исходных положениях методики SPRINT, которая получила широкое применение в Швеции.

Ключевые слова: контекстно-языковое интегрированное обучение, мультидисциплинарное обучение, учитель иностранного языка, методика SPRINT, профессиональная подготовка, обязательная школа, гимназия.

Julia Rudnik

Foreign language teaching in schools of Sweden: organizational discourse

In the article Swedish foreign language teaching experience at the stage of compulsory school has been analyzed. The requirements to the professional foreign language teacher qualities, peculiarity of training in pedagogical universities are determined. The emphasis is made on the original statements of SPRINT methodology, which became widespread in Sweden.

Key words: Content and Language Integrated Learning, multidisciplinary study, foreign language teacher, SPRINT methodology, professional training, compulsory school, gymnasium.